

Nguyên văn: Beijing Learns to be a Superpower, Far Eastern Economic Review, Tháng năm 2009

<http://feer.com/essays/2009/may/beijing-learns-to-be-a-superpower>

Năm 2009 sẽ đi vào lịch sử như là một bước ngoặt trong sự mang tính hoàng toàn của Trung Quốc. Cuộc khủng hoảng tài chính thế giới có thể đã giáng một đòn vào kinh tế Trung Quốc nhưng khó mà cản được giới lãnh đạo Trung Quốc phóng chiếu một cách hăng hái các quy định của công nhận quy định của mình. Họ có thể làm được điều đó không chỉ như sức mạnh kinh tế và quân sự tăng nhanh của Trung Quốc mà còn như sự suy giảm tính hoàng quốc của Hoa Kỳ thời kỳ sau chiến tranh Iraq và sự tan rã của các đế chế tài chính của Mỹ.

Chỉ tịch Hồ Chí Minh Đào, người đứng đầu ủy ban Đại ngoại của Đảng Cộng sản Trung Quốc, đang duy trì một "nền ngoại giao gần-như-siêu-cường" (quasi-superpower diplomacy) nhằm củng cố sự nổi trội của Trung Quốc trong một trật tự thế giới mới. Mặc dù Tổng thống Barack Obama vừa khước từ việc chi tiền để thu hút châu Âu và châu Mỹ Latin, không thể phủ nhận rằng ông Hồ đã đánh cắp được một ít sự chú ý mà theo truyền thống vẫn dành cho người lãnh đạo của Thế giới Thứ ba.

Ví dụ, tại buổi họp như chung của hội nghị G20 và Luân Đôn mới đây, lãnh đạo Trung Quốc được xếp ngang hàng với Nữ hoàng Elizabeth Đại Anh và Thủ tướng Gordon Brown, người chủ trì hội nghị. Truyền thông chính thức Trung Quốc đã đăng tải rất nhiều bài bình luận của các quan sát viên phương Tây rằng hội nghị G20 đã biến đổi thành G2, nghĩa là hội nghị tay đôi giữa siêu cường duy nhất của thế giới và một gần-như-siêu-cường đang nổi lên. Cũng đã có những bài bàn tán về Thời đại Hòa bình kiểu Mỹ-Trung (Pax Americhina / Chinamerica) thế kỷ thứ hai chính trị của thế kỷ 21.

Hình ảnh Trung Quốc như một con rồng phun lửa cũng đã hiện rõ trên màn hình truyền hình khắp thế giới khi Hải quân Trung Quốc kéo niêm sinh nhật lần thứ 60 và thành phố công Thanh Đảo tổ chức lễ kỷ niệm. Đợi đến quân đội của 29 quốc gia đã chấp nhận kích động Hải quân Trung Quốc phô diễn những chiếc tàu ngầm hạt nhân đầu tiên do chính họ chế tạo và những khí tài quân sự tiên tiến. Một tháng trước đó, Bộ trưởng Quốc phòng Trung Quốc Lương Quang Liệt (Liang Guanglie) đã nói với người tiếp khách nhậm chức mới đang viếng thăm Trung Quốc Yasukazu Hamada rằng Quân Giải phóng Nhân dân (People's Liberation Army - PLA) đang xúc tiến công trình xây dựng tàu chiến máy bay. Các chuyên gia phương Tây nghĩ rằng PLA có kế hoạch xây dựng bốn tàu chiến máy bay trong một thập niên sắp tới. Bất kể cũng đang tháo gỡ các công nghệ để đưa một phi hành gia Trung Quốc đầu tiên lên mặt trăng vào năm 2015. Tất

cường quốc chuyên này thêm vào một số phóng chiếu sức mạnh không-gì-còn-như một hình ảnh mới trong lịch sử 5000 năm của Trung Hoa.

Ông Hồ, người đứng đầu là Chủ tịch Quân ủy Trung ương – từng đứng đầu với chức tổng bí thư, đã thúc đẩy những sự đổi mới quan trọng đối với các chính sách an ninh và ngoại giao của những người tiền nhiệm. Ông Đặng Tiểu Bình, vị trưởng lão đã quá cố, từng đưa ra một loạt những châm tuế thập niên 1980, thập niên 1990: trong chính sách đối ngoại, “giữ thế thế và không bao giờ lãnh đạo”; đối với Hoa Kỳ thì “tránh đối đầu, tìm cách hòa hợp tác”. Những những châm này đã thay đổi một chút vào thập niên 1990; thập niên thập niên 1990 trở về sau, cựu Chủ tịch Giang Trạch Dân đi tiên phong trong cái gọi là “chính sách ngoại giao của cường quốc trong bộ không khí toàn cầu có một siêu cường và vài cường quốc”; điều đó có nghĩa là Trung Quốc nên hợp tác với các cường quốc khác như Nga, Nhật Bản, Liên hiệp châu Âu để chuyển hóa “trở lại thế giới độc lập” do Hoa Kỳ thống trị thành một “trở lại thế giới đa cực”.

Tuy nhiên dù vậy ông Giang, Trung Quốc tiếp tục tránh né những xung đột trực tiếp với siêu cường duy nhất. Và mối quan hệ giữa ban lãnh đạo của ông Giang và chính quyền Bill Clinton nói chung là ảm đạm. Cũng trong thời gian đó, ông Giang cũng ngừng thuyết phục các nước láng giềng của Trung Quốc rằng Bắc Kinh sẵn lòng với chiến lược “trở lại hòa bình”, nghĩa là sẵn lòng lên của Trung Quốc không phải là mối đe dọa đối với các nước khác.

Những những kinh tế, quân sự và ngoại giao của Trung Quốc đã mở rộng một cách ngoạn mục dưới thời ông Hồ, lên tầm quy mô thế giới năm 2002. Tự coi mình là một gợn-như-siêu-cường, Bắc Kinh đã không còn e ngại những tranh chấp lợi ích của Trung Quốc. Đối với Bắc Chính trị do ông Hồ lãnh đạo, nên ngoại giao gợn-như-siêu-cường có nghĩa là Trung Quốc sẽ mở rộng những những thế lực của các khu vực, từ Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á (ASEAN) cho đến châu Phi và châu Mỹ Latin, và trong các tổ chức toàn cầu như Liên hiệp quốc, Ngân hàng Thế giới và Quỹ Tiền tệ Quốc tế.

Chê trách Washington đã không đi đầu hành động của các công ty tài chính đa quốc gia của mình, Bắc Kinh đang ráo riết với những cho một “cơ chế tài chính toàn cầu mới”, một gói hỗ trợ thế giới của Mỹ. Điều đó có ý nghĩa nhất là Bắc Kinh đang ngăn cản không quân và hải quân Mỹ thống lĩnh vùng châu Á-Thái Bình Dương. Và PLA đang phát triển hệ thống để mở rộng vượt qua “một chính sách kiểm soát chung Trung Quốc”, giới thiệu là do Mỹ đưa ra và bị xúi giục bởi các đồng minh của Mỹ như Nhật Bản, Nam Hàn, Philippines và Úc.

Trong một số đi u ch nh rõ ràng “h c thuy t tr i d y hòa bình”, các sĩ quan quân đ i và nhà phân tích quân s Trung Qu c nói r ng, đ giành đ c quy ch toàn c u t ng x ng v i s c m nh toàn di n c a Trung Qu c, PLA không nên ch tìm ki m nh ng vũ khí tinh x o mà còn ph i th ng xuyên chu n b chi n tranh đ b o v nh ng l i ích c t l i c a Trung Qu c. Theo t ng Zhang Zhaoyin, PLA ph i t b h c thuy t l i th i “xây d ng m t quân đ i h ng t i hòa bình trong m t th i đ i hòa bình”. Vi t trên t nh t báo chính th c Quân Gi i phóng, t ng Zhang l p lu n r ng “chu n b tác chi n, đánh tr n và chi n th ng luôn luôn là nhi m v c b n c a quân đ i”. “Quân Gi i phóng PLA ph i không bao gi đi ch ch kh i h c thuy t ‘tích c c chu n b chi n tranh, tìm cách chi n th ng m i cu c chi n’”, t ng Zhang – đang là Phó t l nh quân đoàn Quân khu Thành Đô, nói thêm.

Nhà chi n l c Jin Yinan th a nh n lý thuy t r ng “Trung Qu c không th tr i d y gi a t ng hót c a chim s n ca và vũ đi u c a b y chim én”, đ c p t i nh ng thú vui bình l ng c a th i hòa bình. Ông Jin, gi ng d y t i Đ i h c Qu c phòng qu c gia Trung Qu c (National Defense University - NDU) ch ra r ng trong cu c tìm ki m s vĩ đ i, Trung Qu c ph i “dò tìm m t con đ ng qua gai góc và c r m”. “Khi m t qu c gia và m t dân t c đã đi t i m t kho nh kh c quy t đ nh, các l c l ng vũ trang th ng gi vai trò r ng c t, then ch t” trong vi c b o đ m s đ t đ c nh ng m c tiêu c a qu c gia”, ông Jin nói.

Đi u đ c bi t làm các n c láng gi ng c a Trung Qu c ph i c nh giác là m t s sĩ quan di u hâu trong PLA mu n ch nh đ n l i m t h c thuy t khác c a Đ ng Ti u Bình v cách th c x lý nh ng v tranh ch p ch quy n v i các lân bang. Ông Đ ng yêu c u “gác s tranh ch p ch quy n và t p trung vào liên k t phát tri n”. Theo Thi u t ng h i quân Yang Yi, m t giáo s khác c a NDU, ph ng châm c a ông Đ ng “ph i d a trên ti n đ r ng ch quy n thu c v Trung Qu c”. Ông ta c nh cáo các n c mà ông ta không nêu tên r ng, s là r t “nguy hi m” n u nghĩ r ng B c Kinh s không dùng vũ l c đ n gi n ch vì mu n nuôi d ng s phát tri n hòa bình và đánh bóng hình nh trên tr ng qu c t . “L c l ng quân s m nh là m t b c t ng thành nâng cao quy n l i qu c gia”, ông Yang ch ra. “H i quân Trung Qu c là m t l c l ng ngăn ch n hùng h u s c n tr các n c khác vô c xâm ph m quy n l i c a Trung Qu c trên m t bi n”.

Đáng chú ý h n n a, bình lu n viên Huang Kunlun c a nh t báo Quân Gi i phóng còn nêu lên ý ni m v “biên gi i quy n l i qu c gia”. Ông Huang l p lu n r ng, quy n l i qu c gia c a Trung Qu c v t xa ra ngoài lãnh th , lãnh h i và không ph n đ bao g m c nh ng khu v c nh các đ i d ng mênh mông mà các tàu ch đ u c a Trung Qu c qua l i, cũng nh kho ng không vũ tr . “Các quy n l i qu c gia c a chúng ta m r ng t i đâu thì đó là nhi m v c a l c l ng vũ trang”, ông Huang vi t. “Do nhi m v l ch s m i c a chúng ta, các l c l ng s không ch b o v ‘biên gi i lãnh th ’ mà con b o v c ‘biên gi i quy n l i qu c gia’”. “Chúng ta c n ph i b o v không ch các quy n l i v an ninh qu c gia mà c nh ng quy n l i liên quan t i s phát tri n qu c gia [trong t ng lai]”, ông ta vi t thêm. Cái quan ni m l ùng này s làm gia tăng

đáng kể phạm vi “hợp pháp” mà quân PLA có thể hoạt động.

Có vẻ hiện nhiên rằng thái độ diu hâu mà các sĩ quan PLA này thể hiện chủ yếu nhắm vào Hoa Kỳ, nhưng đó có thể là sự kiểm soát nghiêm trọng nhất đối với sự trở lại của Trung Quốc. Và chính lý do của ông Hồ chính xác là bước vào khoảnh tượng trong tình huống toàn cầu gây ra do sự kiện kiểm soát mạnh mẽ của Mỹ. Quân đội Mỹ đã bước chân tới Iraq và Afghanistan, và một mặt đó nào đó đã trỗi dậy tiêu khiển của Washington trong vai trò cảnh sát toàn cầu.

Tuy nhiên nữa, Hoa Kỳ đã đánh mất phần lớn các sự đổ vỡ – cũng như quy định của mình – mà đất nước này từng có. Sự sụp đổ hàng loạt các ngân hàng, công ty tài chính và tập đoàn công nghiệp Mỹ đã thể hiện sự yếu kém trong “mô hình Mỹ về chủ nghĩa tư bản tự do kinh doanh”. Trái lại, “mô hình Trung Quốc” – một nền kinh tế thị trường xã hội chủ nghĩa đi kèm với sự kiểm soát chặt chẽ của nhà nước như một phần của tiến trình xã hội – đã giành được sự kính trọng như một phần khác nhau của thế giới.

Quan trọng hơn nữa, sự thay đổi cán cân quyền lực giữa Trung Quốc và Mỹ đã kích thích ban lãnh đạo của ông Hồ trong những tính toán địa chính trị của họ. Vào đầu thập niên 1990, chính lúc này là ông Giang Trạch Dân đã nêu cho các cố vấn đối ngoại của mình câu hỏi sau đây: có phải Trung Quốc cần Hoa Kỳ như Hoa Kỳ cần Trung Quốc hay không, và bao nhiêu? Theo đánh giá, nếu một cân bằng của sự phụ thuộc lẫn nhau được xác định là 50-50 thì “tự lực phụ thuộc lẫn nhau” giữa Trung Quốc và Hoa Kỳ vào đầu thế kỷ giữa thập niên 1990 được các chuyên gia Trung Quốc xác định trong khoảng 70-30. Tuy nhiên thay đổi thành 65-35 vào điểm giao thoa giữa hai thế kỷ. Sau cuộc chiến tranh Iraq và đặc biệt sau cơn sóng thần tài chính, một số nhà chiến lược của Bí cảnh Kinh nghĩ rằng thế lực hiện thay đổi trong khoảng 60-40 hoặc 55-45.

Những diễn biến gần đây chứng tỏ một thế kỷ rất ít nhất trong lĩnh vực kinh tế, một thế kỷ cân bằng nào đó đã đứt gãy giữa hai quốc gia. Trong khi Mỹ là thị trường xuất khẩu lớn nhất của Trung Quốc thì Trung Quốc cũng là người mua nhiều nhất công trái của chính phủ Mỹ và các loại cổ phiếu khác. Thế nhưng Ôn Gia Bình đã công khai đặt nghi vấn về “sự an toàn” của những tài sản Mỹ mà Trung Quốc nắm giữ. Chính vì một phần các thế kỷ này mà chính quyền Obama đã hối thúc khi phê phán chính sách tỷ giá của Trung Quốc và những cung cách buôn bán gây tranh cãi khác. Washington cũng đã bắt buộc những lợi bình phạm tiêu cực và thành tích nhân quyền của Bắc Kinh cũng như chính sách của Trung Quốc đối với Tây Tạng và Tân Cương.

Theo ông Chen Xiangyang, nhà chiến lược cao cấp của Viện nghiên cứu quan hệ quốc tế

đường đi Trung Quốc (China Institute of Contemporary International Relations), Bí cảnh kinh doanh “chiếm thị trường phong, giành quyền chủ động” trong cuộc ganh đua địa chính trị toàn cầu. “Chúng tôi muốn quyền bá thế nói của Trung Quốc, báo về hình ảnh của Trung Quốc và mở rộng quyền lợi quốc gia của Trung Quốc”, ông ta chỉ ra. Một ví dụ là thái độ chủ động “tiên hăng” mà Trung Quốc thể hiện tại hội nghị G20.

Vài tuần trước hội nghị thế giới về Luân Đôn vào đầu tháng 10, Bí cảnh kinh đã thu hút sự chú ý của thế giới bằng cách đưa ra đề nghị nên dùng “quyền rút vốn đặc biệt” (SDR) của Quỹ Tiền tệ quốc tế (IMF) thay cho đồng đô la Mỹ làm “đồng tiền toàn cầu mới” mà các quốc gia giữ làm dự trữ. Ban lãnh đạo của ông Hổ còn muốn thúc đẩy tiếng nói của các nước đang phát triển trong Ngân hàng Thế giới và Quỹ Tiền tệ quốc tế. Trong lúc đề nghị của Trung Quốc về đồng tiền toàn cầu mới không được thảo luận một cách nghiêm chỉnh tại hội nghị Luân Đôn, thế thì của nước này như là một ngòi nổ khi xảy ra những sáng kiến toàn cầu được nâng lên rất nhiều.

Một ví dụ khác về sự quyết đoán mới tìm thấy ở Bí cảnh kinh là cái gọi là “ngoại giao đường đỏ” (red-line diplomacy). Trong các hội thảo này, lãnh đạo Đảng Cộng sản Trung Quốc đã đề cập tới việc “vấn đề đường đỏ” chung quanh các khu vực và các vấn đề được coi là sinh tử đối với quyền lợi cốt lõi của Trung Quốc mà các thế lực nước ngoài không được phép đi vào. Ngoại giao đường đỏ đã được triển khai, chẳng hạn, nhóm công luận để Đổng Lai Lật Ma, chủ nhân giải Nobel Hòa bình đang lãnh đạo phong trào Tây Tạng lưu vong. Hội tháng Ba, chính phủ Nam Phi quyết định ngăn cản Đổng Lai Lật Ma tham dự một hội nghị hòa bình quốc tế ở Johannesburg. Sau quyết định bất ngờ của Pretoria, một số người đã giành giải Nobel và đã được chính thức mời tham dự hội nghị đã tẩy chay sự kiện này, và sau thì số kiện cũng bị hủy bỏ.

Trước đó, Bí cảnh kinh từng “treo” quan hệ bình thường với Pháp sau khi Tổng thống Nicolas Sarkozy gặp gỡ Đổng Lai Lật Ma tháng 11 năm ngoái. Quan hệ đã được phục hồi – và các ông Hổ và Sarkozy đã có một “hội nghị thế giới mini” ở Luân Đôn – chỉ sau khi Paris đưa ra một tuyên bố nói rằng Pháp không ủng hộ sự độc lập của Tây Tạng.

Cùng thời gian này, chính phủ Trung Quốc cũng đang tiến bộ đã cam kết dành ra khoảng 6,62 tỷ đô la Mỹ để khuếch trương “tuyên truyền hội ngoại”, nhóm mở rộng quyền lợi của mình ra toàn cầu. Những phương tiện truyền thông nổi bật của nhà nước Trung Quốc, nhất là Đài truyền hình trung ương và thông tin xã Tân Hoa, sẽ nâng cấp đáng kể các chương trình và cung cấp tin tức theo nhu cầu ngôn ngữ cho công chúng châu Âu và châu Á. Cũng đã đặt lên bàn thi đấu một kênh mới sẽ bằng tiếng Anh, tiếp theo khuôn của đài Al Jazeera nhằm cho phép thế giới nắm được lập trường của Trung Quốc trong hàng loạt vấn đề từ chính trị, tài chính tới văn hóa và tôn giáo.

Mũi tên công chúng có thể chỉ ra được một tấn công và công ép của Bắc Kinh là nhằm thuyết phục thế giới về tính đúng của “mô hình Trung Quốc” trong cách cai trị. Như ông Yu Keping, một nhà khoa học chính trị của Đại học Bắc Kinh cho ra, mô hình Trung Quốc đã “làm phong phú kiến thức của chúng ta về luật pháp và con đường tiến bộ của phát triển xã hội và thúc đẩy sự phát triển của giai đoạn của nền văn minh nhân loại trong thời đại toàn cầu hóa”. Còn theo ông Zhao Yao, giáo sư trường Đại học Trung Quốc, mô hình Trung Quốc đáng được xem xét và đánh giá vì “nó đã có một phong trào xã hội chủ nghĩa thế giới”. “Thông qua chính sách cải cách và mở cửa của Trung Quốc, những triển vọng mới đã mở ra cho chủ nghĩa xã hội”, ông Zhao viết.

Liệu ban lãnh đạo của ông Hồ sẽ thành công trong cuộc cách mạng quy định toàn cầu của họ hay không? Phấn đấu còn tùy thuộc vào việc liệu Bắc Kinh có muốn và có khả năng hành động như một thành viên tuân thủ luật pháp – cái mà Washington có lẽ nghĩ là một ‘cộng đồng có trách nhiệm’ – của công đường quốc tế hay không. Tuy nhiên, hình ảnh của Trung Quốc đã bị giáng một đòn nặng nề trong vụ phóng tên lửa liên lạc đầu tiên đây của một nhà nước đường mình và khách hàng của Trung Quốc: Bắc Hàn. Ban lãnh đạo của Đại học Công xã Trung Quốc không chỉ không chê trách Bình Nhưỡng mà còn cố gắng ngăn cản Hội đồng Bảo an Liên hiệp quốc áp đặt sự cấm vận mới lên chế độ của Kim Jong-il. Hành vi vô trách nhiệm của Bắc Kinh đã góp phần cho thế giới nhìn thấy những quan hệ thế giới mà Bắc Kinh duy trì với một loạt nhà nước họ đường như Miến Điện, Sudan, Angola và Zimbabwe.

Một lý do tại sao Bắc Kinh có vẻ chịu đường chính sách bên ngoài học chỉ tranh của Bình Nhưỡng là Trung Quốc muốn dùng “con bài Bắc Hàn” trong bang giao với Hoa Kỳ, Nhật Bản và Nam Hàn. Tuy nhiên, lập trường bất công của lý của ban lãnh đạo Đại học Công xã Trung Quốc đã làm cho các nước này và những nước khác xa lánh. Dù sao, một tiêu chí của chính sách ngoại giao gần-như-siêu-công của Bắc Kinh nằm ở chỗ nó sẽ trao thêm vũ khí chỉ những người phê phán Trung Quốc – và tạo lòng tin cho “học thuyết về mới để của Trung Quốc”. Học thuyết này hiện đã phải bị nhìn nhận rằng một số quốc gia châu Á theo sau thái độ ngày càng quyết đoán của Bắc Kinh trong những cuộc tranh chấp lãnh thổ gần đây với Nhật Bản (chung quanh quần đảo Senkaku mà Trung Quốc gọi là đảo Điêu Ngư) và với Philippines (chung quanh bãi san hô Scarborough mà Trung Quốc gọi là đảo Huang Yan). Nếu những cuộc xung đột này leo thang, có thể những quốc gia bao gồm Nhật Bản, Philippines và Nam Hàn sẽ tìm cách liên kết với Mỹ để tái khởi động một “chính sách kiểm soát” chống lại một nước có thể gần-như-siêu-công.

Một yếu tố quan trọng cần nhớ “bước đi này” của Trung Quốc là sự trì trệ của công cuộc cải cách chính trị bên trong nước này. Từ năm ngoái, Chủ tịch Hồ đã khoát tra phần lớn những điều như Mao-ít chủ nghĩa hiện nay “tập trung dân chủ”, một uyển ngữ chủ sở hữu chủ đề quy định

của Ủy ban Trung ương và Bộ Chính trị. Tội do hóa chính trị đã bị đóng băng. Trong khi đó quy định của PLA cũng gia tăng bởi vì vai trò của nó không chỉ là để khuếch trương sự vĩ đại ra toàn của của Trung Quốc mà còn để đàn áp khoảng 100.000 và phản kháng, bạo loạn và xáo trộn bùng ra mỗi năm ở đất nước Trung Quốc. Điều đó có nghĩa là nó chỉ trị lợi cho một nhóm các cán bộ chớp bu của Đảng Cộng sản như ông Hồ, người cũng đòi hỏi sự ủng hộ của giới quan chức cấp cao để duy trì thế lực tôn của phe nhóm của chính ông ta trong Đảng Cộng sản.

Vì các lực lượng vũ trang Trung Quốc không phải chịu sự kiểm tra và cân bằng đáng kể nào đã làm dấy lên mối quan ngại trong các nước láng giềng của Trung Quốc rằng các thế lực lãnh, có thể vì quy định của riêng họ mà đẩy đất nước vào một chính sách ngoại giao phiêu lưu, theo chủ nghĩa bành trướng. Vì các ban lãnh đạo Đảng Cộng sản Trung Quốc thì chỉ bài bản những tín hiệu của Mao Trạch Đông như “sẽ lãnh đạo tuyệt đối của Đảng đối với các lực lượng vũ trang” và “sẽ tăng cường hợp tác yêu cầu hòa bình và chiến tranh” đã làm sụt giảm sự hợp tác toàn của của mô hình Trung Quốc và làm suy giảm khả năng sáng suốt của chính sách ngoại giao gần-như-siêu-công của Bộ Kinh.

** Willy Lam là giáo sư tại Trung Quốc học tại Đại học quốc tế Akiat, Nhật Bản và phụ tá giáo sư tại Đại học tại Đại học Trung Hoa, Hồng Kông.*